

שיעור יב

הבאת ביכורים בנוב ובגבעון

(פסחים לו ע"ב, לח ע"ב)

- א. ביכורים במקום שיש מזבח וניתן להניף
- ב. ר' שמעון: בנוב ובגבעון הקריבו פסחים וחובות שקבוע להן זמן
- ג. "תביא בית ה' אלוקיך" – נוב וגבעון: משכן שהוא בית
- ד. "והלכת אל המקום" – זה שילה ובית עולמים

במצוות ביכורים נאמר (דברים כו, א-ב):

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה. ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלהיך נתן לך ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם.

מצוות ביכורים חלה רק לאחר ההתנחלות והירושה (קידושין לו ע"ב). מכאן שבהיות המשכן בגלגל לא הייתה מצווה להביא ביכורים. המצווה החלה רק בהיות המשכן בשילה: "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך" – זה שילה ובית עולמים" (ספרי דברים, פיסקא רצח).

בין שילה לבית עולמים היה המשכן בנוב ואחר כך בגבעון. נוב וגבעון נקראות במה גדולה מפני שהארון לא היה שם (תוספתא זבחים יג, יט). במשנה (זבחים יד, ו-ז) נאמר: "באו לנוב ולגבעון, הותרו הבמות. קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים, קדשים קלים בכל ערי ישראל". קדשי קדשים הוקרבו רק על הבמה הגדולה – במשכן עצמו, וקדשים קלים הוקרבו בבמות הקטנות, והיה מותר לאכול מהם בכל ערי ישראל.

האם הביאו ביכורים במשכן שעמד בנוב ובגבעון?

א. ביכורים במקום שיש מזבח וניתן להניף

בגמרא (פסחים לו ע"א [ירושלמי פסחים ב, ד]) נאמר:

תנו רבנן: יכול יוצא אדם ידי חובתו בככורים? תלמוד לומר "בכל מושבתכם

תאכלו מצות" (שמות יב, כ), מצה הנאכלת בכל מושבותיכם, יצאו בכורים שאין נאכלין בכל מושבותיכם אלא בירושלים, דברי רבי יוסי הגלילי.

רש"י (ד"ה בבכורים) כתב שמדובר במקרה של "כהן שהביאו לו חטיין בכורים בירושלים" ומחיטים אלו הוא מעונין לאפות מצות לפסח. מצות ניתן לאכול בכל מקום, ואילו ביכורים יש לאכול רק בירושלים, ולכן לא ניתן לקיים את המצווה לאכול מצה בליל ט"ו בניסן במצה שנאפתה מהחיטים שהובאו כביכורים. בהמשך הגמרא מובא שר' עקיבא הציע סיבה אחרת, אך דבריו נדחו ור' עקיבא חזר בו, ורש"י (ד"ה הדר) הוסיף שהוא הסכים לנימוקו של ר' יוסי הגלילי. התוספות (פסחים לו ע"ב ד"ה דאמר) העירו בנוגע להכאת ביכורים בנוב ובגבעון. לפיהם בגמרא (זבחים קיב ע"ב) נאמר:

"באו לנוב וגבעון הותרו הבמות. קדשי קדשים נאכלין לפני מן הקלעים, קדשים קלים ומעשר שני נאכלין בכל ערי ישראל..." וביכורים נמי נאכלין בנוב וגבעון ובכל ערי ישראל, דמאי שנא, והיכי ממעטינן להו מ"בכל מושבותיכם"? ויש לומר דהכא לא ממעטינן להו מ"בכל מושבותיכם" אלא לזמן בית עולמים ולא לזמן נוב וגבעון.

תוספות הניחו בשאלה שביכורים הם כקדשים קלים, ובזמן נוב וגבעון היו אוכלים קדשים קלים בכל ערי ישראל. אם כך, ניתן היה בנוב ובגבעון להביא חיטים כביכורים והכהן יכול היה לאפות מהם מצות ולאוכלן בליל ט"ו בניסן בכל ערי ישראל ולקיים את הפסוק "בכל מושבותיכם תאכלו מצות"? תוספות השיבו שדרשת הפסוק "בכל מושבותיכם" היא לזמן בית עולמים, בזמן שבית המקדש היה בירושלים. ואכן, יושם לב שר' יוסי הגלילי אמר את דרשתו רק בנוגע לזמן שבו המקדש בירושלים. על פי תשובת התוספות ניתן להבין שבכמה הגדולה שבנוב ובגבעון היה ניתן להביא חיטים כביכורים והכהן יכול היה לאפות מהם מצות ולאוכלן בליל ט"ו בניסן כי הם נאכלו בכל מושבות בכל ערי ישראל, ומקוים הפסוק "בכל מושבותיכם תאכלו מצות".

התוספות (זבחים קיט ע"א ד"ה באו) שאלו את אותה השאלה כמו התוספות בפסחים, אך השיבו תשובה אחרת:

ויש לומר דבכורים לא אפשר משום דבעו הנחה אצל המזבח, ובנוב ובגבעון ממטו להו התם, כדאמרינן לעיל בפרק קדשי קדשים (דף ס:). ובפרק בתרא דמכות (דף יט:). ובתמורה בפרק אלו קדשים (דף כא). דבכורים אינם שלא

בפני הבית משום דבעי הנחה. ועוד מידי דהוה אחזה ושוק ותרומת לחמי תודה דאמרי' לעיל (דף קיז:). נוהגין בבמה גדולה ואין נוהגין בבמה קטנה משום דבעו תנופה, ובכורים נמי בעו תנופה... הני דעיקר מצותן תנופה, בטלה תנופה בטלי אינהו.

יש חובה להניח את הביכורים לפני המזבח, שנאמר: "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' א־להיך" (דברים כו, ד). לפי ההסבר הראשון של תוספות, הואיל ובערי ישראל אין מזבח, ממילא לא ניתן להביא ביכורים לשם. אשר על כן בזמן נוב וגבעון לא היו מביאים ביכורים.

לפי ההסבר השני של תוס' את הביכורים יש להניף, ותנופה אפשר לעשות רק בבמה גדולה ולא בבמה קטנה. המנחת חינוך (מצוה י אות יב) הבין מדברי התוספות הללו: "כיון שצריך להניח ליד המזבח, לא היה נוהג כלל בנב וגבעון". לדבריו, כיוון שאי אפשר להניף בכמות הקטנות שבערי ישראל, בטלה המצווה גם בבמה גדולה. אך לכאורה, על פי התוספות ניתן להבין שמאחר שבנוב ובגבעון היה מזבח - במה גדולה, ושם היה ניתן להניח ולהניף, לשם היו מביאים ביכורים, והיה ניתן לאכול ביכורים אלו בכל ערי ישראל. ממילא יוצא שגם חיטה שהובאה כביכורים ואפו ממנה מצה לליל ט"ו בניסן - יכול הכהן לאכלה בכל ערי ישראל.¹

ב. ר' שמעון: בנוב ובגבעון הקריבו פסחים וחובות שקבוע להן זמן

התוספות (פסחים לח ע"ב ד"ה נאכלים) דנו שוב אם הביאו ביכורים בנוב ובגבעון. בגמרא שם נאמר: "אמר ריש לקיש: זאת אומרת חלות תודה ורקיקי נזיר נאכלין בנוב ובגבעון".

רש"י (ד"ה זאת אומרת) כתב שדברי ריש לקיש הללו הם "דלא כר' שמעון, דאמר בפרק קמא דמגילה (ט, ב) דלא קרב בנוב ובגבעון דהיינו במה גדולה, אלא פסחים וחובות הקבוע להן זמן, אבל חובות שאין להן זמן קבוע - לא".

על דברי ר' שמעון הללו שאלו התוספות (פסחים לח ע"ב ד"ה נאכלים):

הקשה רבינו נסים, אם כן היכי ממעט ביכורים מבכל מושבות, והא ביכורים הוו חובה הקבוע להן זמן בזמן שמחה ד"מעצרת עד החג מביא וקורא" [משנה

1 הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, קדשים וטהרות חלק ב סימן ו, סוף ענף א, וענפים יח-יט) האריך להסביר את ההבדלים שבין במה גדולה לבין מזבח במקום המקדש, ומדבריו שם יש להבין שעל פי התוספות בזבחים קיט ע"א, אם הביאו ביכורים לנוב ולגבעון ניתן לאוכלם בכל גבול ישראל.

ביכורים א, ו. אם כן קריבים בנוב וגבעון, כמו פסחים שהיו קריבים לכולי עלמא?
[א] ויש לומר דביכורים הואיל ויש להם זמן גדול כל כך, לא חשיב זמן קבוע.
[ב] ורשב"א מפרש דמשום הכי הווי ביכורים חובה שאין להן זמן קבוע, כיון שאם אין לו פירות לא יביא ביכורים.

הדיון כאן הוא על פי ר' שמעון שאמר שבבמה גדולה מקריבים ביכורים וחובות שקבוע להן זמן. רבנו ניסים טען שביכורים הם חובה שקבוע לה זמן, כי יש מסגרת זמן קבועה שמביאים וקוראים ביכורים - מעצרת ועד חנוכה (משנה ביכורים א, ו). תשובתו היא שמאחר שמסגרת הזמן רחבה מאוד, אין הביכורים נחשבים לחובה שקבוע לה זמן. תשובת הרשב"א היא שביכורים אינם מוגדרים כחובה שקבוע לה זמן, כי מי שאין לו פירות משבעת המינים אינו מביא ביכורים. על ההנחה של רבנו ניסים בשאלתו שביכורים הם חובה שקבוע לה זמן, העיר הרב אליעזר משה הורוויץ (פסחים כאן):

צע"ג דהא דיחיד נינהו, ואין חילוק דקביע זמן רק בציבור? ואולי כיון דאתי בכנופיא, משמע להו דהווי כפסח.

הוא מקשה שהגדרה "חובה שקבוע לה זמן" הכוונה היא לקרבנות ציבור כמו קרבן פסח, ואילו ביכורים הם מצוה של יחיד. כל מי שמגדל פירות משבעת המינים ומביא מהם ביכורים, מקיים את חובתו כיחיד, ואין זו חובה ציבורית. רק בחובה ציבורית יש מסגרת שקבוע לה זמן.

תשובתו של הרב אליעזר משה הורוויץ היא שמאחר שהרבה אנשים מגיעים יחד לבית המקדש עם הביכורים, אפשר לראותם כחובה ציבורית.

נראה להוסיף שבשאלתו הבין רבנו ניסים שהמושג "קבוע להן זמן" הכונה היא באותו מסגרת זמן, כשם שהכול מביאים את קרבן הפסח באותו פרק זמן. ביכורים מובאים גם כן בפרק זמן מוגדר, מעצרת עד חנוכה, וזו מצווה שמוטלת על כל עם ישראל, אם כי מי שאינו מגדל משבעת מינים אין לו ביכורים להביא. אך בתשובתו כתב רבנו ניסים שזמן ארוך איננו נחשב למסגרת זמן קבועה. לא ברור מה ההבדל בין פרק זמן קצר לבין פרק זמן ארוך. נראה לומר שהביטוי "חובות שקבוע להן זמן" - הכוונה ליום מסוים, וכפי שכתב רש"י (פסחים סו ע"ב ד"ה חובות הקבוע להן זמן): "לבו ביום שפיר דמי". מצווה שניתן לקיימה בפרק זמן ממושך איננה נכללת בהגדרה זו.²

2 בעקבות הקביעה שביכורים הם מצווה שקבוע לה זמן מעצרת ועד חנוכה, כתב הטורי אבן

יוצא אם כן, שרבנו ניסים והרשב"א שללו לחלוטין את האפשרות שהביאו ביכורים בנוב ובגבעון לשיטת ר' שמעון. אך מכאן, שלפי החולקים על ר' שמעון, שלא קבעו כלל זה, הביאו ביכורים בנוב ובגבעון.³ כאמור לעיל, בכמה קטנה לא הביאו ביכורים, אך בכמה הגדולה בנוב ובגבעון הביאו, ויכלו לאכול שם ובכל ערי ישראל.

ג. "תביא בית ה' אלוהיך" - נוב ובגבעון: משכן שהוא בית

ראשונים אחרים עסקו בשאלה אם הביאו ביכורים לנוב ולגבעון, על בסיס הדיון אם היה במקומות הללו מבנה - בית, או משכן כמו המשכן במדבר.

את הביכורים יש להביא לבית המקדש: "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך" (שמות כג, יט; לד, כו). כך נאמר בתוספתא (שקלים ג, כד) בדרשת הפסוק:

ומפני מה אמרו בכורים אין נוהגין אלא בפני הבית משום שנ' "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך", כל זמן שיש לך בית יש לך בכורים, אין לך בית אין לך בכורים.

כאמור לעיל, יש להניח הביכורים לפני המזבח: "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך" (דברים כו, ד). כך נאמר במדרש ההלכה (ספרי דברים, פיסקא ש):

"והניחו לפני מזבח ה' אלהיך". כל זמן שיש לך מזבח יש לך בכורים, וכל זמן שאין לך מזבח אין לך בכורים.

נדרשים אפוא שני תנאים לקיום המצווה: א. הבאת הביכורים לבית המקדש; ב. הבאת הביכורים לבית מקדש שיש בו מזבח. הרמב"ן בפירושו לתורה (דברים כו, ב-ג) דן אם הביאו ביכורים בנב ובגבעון:

(מגילה כ ע"ב) שביכורים הם מצוות עשה שהזמן גרמה, ואם כן מדוע היה צריך ללמוד מפסוק שאשה פטורה מביכורים מפני שאיננה יכולה לומר במקרא ביכורים את הפסוק (דברים כו, י): "את האדמה אשר נתת לי" (משנה ביכורים א, ה)? הוא השיב שהזמן מחנוכה ואילך אינו זמן הבאה מצד הימים "שגורמין שאינן בני הבאה. אלא דבר אחר גורם להם שאין מצויין על פני השדה ולא פוטרן הכתוב מן הבאה מצד עצמן של הימים אלא מפני דבר אחר. ואלו היו מצויין עוד על פני השדה, היו הימים בני הבאה". בעקבות דבריו אלו הוא תירץ את קושיית תוספתא בשם רבנו ניסים.

3 שלא כדברי המהר"ם כאן שכתב שדברי רבנו ניסים כדברי התוס' בזבחים. לדברינו, על פי התוס' בזבחים, בנוב ובגבעון היו מביאים ביכורים וניתן לאוכלם בכל ערי ישראל. ראה גם בחכמת מנוח ובשפת אמת כאן.

ובספרי (תבוא ב), "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אֱלֹהֶיךָ לשכן שמו שם" - זה שילה ובית עולמים. ושמא יאמרו כי הבמות אסורות בשני הזמנים האלו, אבל גם בנוב וגבעון יקריבו הבכורים. אבל בבמת יחיד אינן קריבין ד"מזבח" כתיב. ואולי ממה שכתוב (שמות כג יט) "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אֱלֹהֶיךָ", לא קרבו באהל ובמשכן, אלא בשילה שהיה שם בית אבנים ובבית העולמים.

הרמב"ן הסתפק בשאלה ולא הכריע. מחד גיסא, הבמה הגדולה שבנוב ובגבעון היא כמו שילה והמקדש בירושלים. מאידך גיסא, כתוב שאת הביכורים יש להביא "בית ה' אלוֹקֶיךָ" - כמו בשילה ובמקדש שהיה בנוי אבנים, אך בנוב ובגבעון לא היה המשכן בנוי מאבנים.

הטור (דברים כו, ב) ציין את לשון הרמב"ן והרחיב את דבריו:

ואפשר שגם לפי הספרי לא בא למעט נב וגבעון מביכורים. ולא בא "אשר יבחר" אלא לומר שבחר בשילה ובבית עולמים ונאסרו הבמות, אבל לעולם לא בא למעט נב וגבעון מביכורים. ואולי מדכתיב בהו "תביא בית ה' אלוֹקֶיךָ" לא קרבו באהל ובמשכן אלא בשילה שהיה שם בית עולמים.

המלבי"ם (דברים שם) ציין גם כן לדברי הספרי. לפיו בפסוק נאמר: "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אֱלֹהֶיךָ לשכן שמו שם", וכיון שכך:

נוב וגבעון לא נקראו מקום "אשר יבחר ה'" רק במה גדולה, וגם לא "בית ה'", כי לא היו שם רק הקרשים והיריעות מאהל מועד שהיה במדבר.

בשילה היה מבנה, ובוודאי בירושלים. אך נוב וגבעון נקראים במה גדולה, כי לא היו מאבן אלא כמו המשכן במדבר, ולכן גם לפי המלבי"ם לא הביאו ביכורים בנוב ובגבעון.

הרמב"ם כתב אחרת. במשנה (ביכורים ב, ג) נאמר שביכורים מביאים בפני הבית, וכתב הרמב"ם (פירוש המשנה שם):

הביכורים בפני הבית בלבד. הרי הוא מפורש בתורה שנ' "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלוֹקֶיךָ" (דברים כו, ד), עד שיהא שם מזבח ואז חייבין בהן.

כך כתב גם בספר המצוות (מצוות עשה קכה), וכן בהלכה (הל' ביכורים ב, א). בנוגע למה שהיה בנוב ובגבעון כתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה א, ב):

כיון שנכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל ארבע עשרה שנה שכבשו ושחלקו. ומשם באו לשילה ובנו שם בית של אבנים ופרשו יריעות המשכן עליו ולא היתה שם תקרה, ושם"ט שנה עמד משכן שילה. וכשמת עלי חרב ובאו לנוב ובנו שם מקדש, וכשמת שמואל חרב ובאו לגבעון ובנו שם מקדש ומגבעון באו לבית העולמים, וימי נוב וגבעון שבע וחמשים שנה.

לפי הרמב"ם בנוב ובגבעון היה בית, ומשמע שגם הגג היה מאבנים ולא תקרה מיריעות. יש להעיר שגם רש"י (פסחים לח ע"ב ד"ה זאת אומרת) כתב שבנוב "לא היה שם משכן אלא בית של אבנים היה".⁴
 יוצא שלפי הרמב"ם גם בנוב ובגבעון הביאו ביכורים. בנוגע למצת ביכורים פסק הרמב"ם (הל' חמץ ומצה ו, ח):

אין יוצאין במצה של בכורים אפילו בירושלם, מפני שהבכורים אין להם התר בכל המושבות... וכתוב "בכל מושבותיכם תאכלו מצות", מצה הראויה להאכל בכל המושבות היא שיוצאין בה ידי חובה.⁵

לפי דברינו לעיל, מאחר שהיו מביאים ביכורים לנוב ולגבעון מפני שהיה שם בית, והיה ניתן לאכול את הביכורים הללו בכל ערי ישראל, מכאן שבוודאי גם מסיבה זו אין מניעה לפי הרמב"ם שהביאו ביכורים בנוב ובגבעון, אך כמובן לא בכמות הקטנות.⁶

ד. "והלכת אל המקום" - זה שילה ובית עולמים

לפי הסברנו יוצא שלפי כמה ראשונים (התוס' בפסחים לו ע"ב, התוס' בזבחים, הרמב"ם, הטור) היו מביאים ביכורים לנוב ולגבעון, וניתן היה לאוכלם בכל ערי ישראל, ואף מי שהביא חיטים משבעת המינים כביכורים - כהן היה יכול לאפות ממנה מצה ולצאת בה ידי חובה בליל ט"ו בניסן.⁷

4 מקורות רבים בעניין זה: הרב איתן שנדורפי, "נוב וגבעון - מקדש או משכן?", מעלין בקדש, יז, עמ' 11-22.

5 המנחת חינוך מצוה י אות יב, דן בדברי הרמב"ם הללו.

6 ראה גם ברמב"ם בפירוש המשנה זבחים יד, ו. אם לפי רש"י זה הקריטריון הקובע - בית ולא משכן, הרי שגם לפיו הביאו ביכורים בנוב וגבעון. עוד עסקו בסוגיה זו בהרחבה: הרי"פ פערלא, ספר המצוות לרס"ג, עשין פד, פה; הרב משה פיינשטיין, דברות משה - פסחים סי' כא; הרב יעקב בצלאל זולטי, משנת יעבץ, יורה דעה סי' כז.

7 הרב שאול ישראלי, ארץ חמדה, עמ' פא, כתב באופן פשוט שמאז שחרבה שילה, אף על פי

מה כוונת הספרי "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אֵלֶיךָ" - זה שילה ובית עולמים?"
נראה להציע כך. במשנה (זבחים יד, ו-ח) נכתבו הלכות בנוגע לאכילת קדשים קלים בשילה, בנוב, בגבעון ובירושלים:

- ו. באו לשילה - נאסרו הבמות. לא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן והיא היתה מנוחה. קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים, קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה.
- ז. באו לנוב ולגבעון - הותרו הבמות. קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים, קדשים קלים בכל ערי ישראל.
- ח. באו לירושלים - נאסרו הבמות. ולא היה להם עוד היתר. והיא היתה נחלה. קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים, קדשים קלים ומעשר שני לפנים מן החומה.

על פי המשנה, אלה המקומות שאכלו בהם קדשים קלים:

שילה - בכל הרואה.

נוב וגבעון - בכל ערי ישראל.

ירושלים - לפנים מן החומה.

למקומות שאכלו בהם קדשים קלים בשילה ובירושלים, יש זיקה למקדש. בשילה - הכהן שאוכל את הביכורים רואה את המקדש. "כל הרואה" - היא מסגרת של גבול (זבחים קיח ע"ב):

רבי אבהו אמר: אמר קרא "בן פרת יוסף בן פרת עלי עין" (בראשית מט, כב), עין שלא רצתה לזון וליהנות מדבר שאינו שלו, תזכה ותאכל כמלא עיניה.⁸

קו הגבול בשילה שבו היו אוכלים היה משתנה בהתאם לראייה של כל כהן הרואה את המשכן מהמקום שבו הוא אוכל את הביכורים.⁹

ששאר מצוות התלויות בארץ לא בטלו, ביכורים לא נהגו. כאמור, על פי כמה ראשונים, גם במקדש בנוב ובגבעון הביאו ביכורים.

8 על פי התוספות שבועות טו ע"ב ד"ה דקדשה, משמע שהייתה חומה בשילה אלא שהיא לא התקדשה.

9 ראה: הרב אריה הנדלר, "שילה", חן המקום, עמ' 153-182.

בירושלים יש חומה המקיפה את הר הבית ומקום המקדש, ובתוך החומה יש מעלה במדרגות הקדושה של ארץ ישראל (משנה כלים א, ו-ח):

עשר קדושות הן, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות... עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה... לפני מן החומה [של ירושלים] מקודש מהם שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני.

החומה היא מסגרת הגבול, והזיקה למקדש ברורה.

בנוב ובגבעון אין חומה, ואין "כל הרואה". הביכורים הובאו למשכן בנוב ובגבעון והכהן היה יכול לאוכלם בכל ערי ישראל, ואין גבולות של ראייה או מקום תחום שבו על הכהן לאכול את הביכורים.¹⁰

ייתכן שהמדרש רמז בכך על המעמד השונה והמיוחד של שילה ובית עולמים, שלשם מביאים את הביכורים, ובסביבה הקרובה למקדש היה הכהן אוכל את הביכורים. אמנם הפסוק ודרשתו עוסקים בהבאה למקדש - "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך" - זה שילה ובית עולמים, ולא במקום האכילה של הקרבן. אך גם האכילה היא חלק מהמצווה. מעשר שני, נטע רבעי, וכן מעשר בהמה, נאכלים על ידי מי שהביא אותם בירושלים, והמטרה: שבה והלל לה' על פירות הארץ, לרומם את יראת השמים של מי שאוכל, וללמוד תורה. כך נלמד בספרי (דברים, פיסקא קו) הפסוק המנמק את אכילת מעשר שני בירושלים:

"למען תלמד ליראה את ה' אלהיך" - מגיד שהמעשר מביא את האדם לידי תלמוד תורה.

התוספות (בבא בתרא כא ע"א ד"ה כי מציון) פירשו את דרשת הספרי:

דרשינן בספרי: "למען תלמד ליראה" - גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד. לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו, והיה רואה שכולם

10 הרב יעקב משה חרל"פ, מי מרום - בראשית, עמ' רצג, עסק במאבק של יהודה ויוסף על בנימין, ואחריו בגילוי של יוסף לאחיו ועל החיבור שבין שבטי ישראל - בין יהודה לבין יוסף. וכך כתב בנוגע לאיחוד המעמד של משכן שילה ומעמד המקדש בירושלים לעתיד לבוא כשייבנה בית המקדש השלישי: "לעתיד לבא כשיתקיים 'הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד ביד' (יחזקאל לו, ט), ויהיה גם בבית עולמים בחינת 'כל הרואה' ויותר מזה, ולכן 'עתידה ירושלים שתתפשט עד דמשק' (ספרי דברים א), ויהיה מותר לאכול קדשים קלים עד דמשק". כך גם בעמ' רצו: "ועתידה ירושלים להתפשט עד דמשק, ומותר יהיה לאכול בכל הרואה, שהכל יהיה כלול לפני מן החומה".

עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה.¹¹

את הביכורים אוכל הכהן. נראה שכאשר אדם נמצא בירושלים ורואה את הכהן אוכל את הביכורים שהוא הביא, הדבר בוודאי מוסיף לו יראת שמים, וחיבור גדול לתורה ולמצוותיה. אך אם כהן לוקח את הביכורים מהמשכן בנוב ובגבעון לביתו שבערי ישראל ואוכל אותם שם, ההשפעה של המצווה על המביא פחותה. על כן צוין במדרש ששני המקומות שבהם מקיימים את מצות הביכורים בשלמות, הם שילה וירושלים.

סיכום

בזמן שהמשכן היה בנוב ובגבעון הקריבו קדשים קלים בבמות הגדולות, וכן בבמות הקטנות, ואכלו אותם בכל ערי ישראל. ביכורים, שמוגדרים גם כן קדשים קלים, היו חריגים. אי אפשר היה להביא ביכורים לבמות קטנות, כי צריך להביאם למקדש – משכן שהוא בית, שיש שם מזבח, ולהניף אותם שם. אך מי שהביא ביכורים לנוב ולגבעון היה יכול להניחם על המזבח ולהניפם, ובוודאי לסוברים שנוב ובגבעון היו בתים מאבנים, והכהן היה רשאי לאכול אותם בכל ערי ישראל.

מי שהביא לנוב ולגבעון חיטים משבעת המינים כביכורים והכהן אפה מהם מצה, הואיל והיה רשאי לאוכלה בכל ערי ישראל – היה יכול לצאת בה ידי חובה בליל ט"ו בניסן. המדרש לא ציין את האפשרות להביא ביכורים לנוב ולגבעון, מאחר שהכהן יכול היה לאכול הביכורים בערי ישראל, ושלא במסגרת גבולות המקדש, ומבחינת מביא הביכורים יש בזה חסרון.

לעומת זאת, מי שהביא חיטים משבעת המינים כביכורים למקדש בירושלים, וכן גם למשכן בשילה, הכהן אינו רשאי לאפות מהם מצה על מנת לאוכלה בליל ט"ו ניסן, מפני שעל מצה נאמר שיש לאכול אותה "בכל מושבותיכם", ואילו במקדש, ביכורים, כמו כל קדשים קלים, נאכלים רק לפנים מן החומה.

11 כך פירשו את דרשת הספרי גם: תוס' קידושין כד ע"א ד"ה ה"ג; רמב"ן דברים יד, כב, ורמב"ן שכחת העשין מצווה א. ראה גם: ספר החינוך מצוות רמז, שס, תעג. שו"ת חתם סופר, יורה דעה, סימן רלד. ראה בספרי: "אכילת מעשרות בירושלים, לימוד תורה ומעמד הקהל", זמני יהודה וישראל, עמ' 176-185.